

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՄԻԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԻԱ ՇԱԲԱԹ 3 ՅՈՒԼԻՍ 1871

ԹԻՒ 913

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Այնքալ ամսոյ 20ին կիրակի օրը՝ խաղաղացող բազմադարեան ջերմոտանդ ուխտը կատարեցաւ։ Այս օրը օգոստոսի 1-ին իբրեւ — Լեւոնիստէլ թագաւորը՝ փառաւոր հանդիսի և ընկերութեամբ իւր կառավարութեան պաշտօնատարաց, մտաւ ի հոգի և այն օրէն ի վեր բոլոր խաղաղ մէջ տիրող իշխանութիւնն միմիայն է, այսինքն իտալական տէրութիւնն և հոգի անոր թագաւորանիստ մայրաքաղաքն։ Հոգի մեկան ժողովուրդը խոռոն բազմութեամբ և ջերմաւոր սիրով ընկալաւ զՆիքոլայ Վ. Ե. հափառութիւնը ու յնձալից աղաղակներով ողջունեց այս մեծ գէպը։

որ Վ. Ե. ինն Նիքոլայ Վ. Ե. խաղաղութեան թողութեան վերայ ունեցած պաշտօնականութեան մէկ պաշտօնացն է։

Իտալական կառավարութեան քով ի Նիքոլայիցա նստող օտար տէրութեանց բոլոր գեւադանները ներկայ պանուկացն ի հոգի և մանակից եղան այս հանդիսաւոր աղաղակն տօնախմբութեանը։ Վ. Ե. իբրեւ Լեւոնիստէլ թագաւորին սիրաւ այն աստիճան շարժեցաւ, որ չկրցաւ իւր ուզածին պէս համապատասխանել ժողովրդեան արտաքին կարգի ուրախութիւն շարժմանը։ որ իւր սրտին բերկրալի դոհունակութեանն այլ յայլմէ եղեալ կրփաւորութիւնը զԼեւոնիստէլ և զՎ. Ե. հապեան իւր Ստոյգ և թէ բնագիտմամբ փոքրիկ ցոյցեր ևս եղան կրեական տկար կուսակցութեան դրդամբը, սակայն անմիջապէս դադարեցան և անյայտ եղան ժողովրդեան առ թագաւորն ուղղած յնձալի կեցցէն իւր աղաղակներէն։

Հայաստանի խաղաղացող աղաղակն տօնախմբութիւնը Հոգիսի 26ին՝ այսինքն ըստ նոր տուեալի Հոգիսի 2ին պիտի կատարուի ամեն տարի, յաւերժացուցանելու համար այս փառաւոր մտից յիշատակը։

Իսկ Վ. Ե. Պապը՝ որ յայնչեւեմ իւր անձնական անխաղաղութիւնը հրատարակել տալով կը յուսար վերադառնալ հոգի գահին քայքայեալ աշխարհական

իշխանութիւնը, Վ. Պապը կըսեմք, աչաց առջև ունենալով զկատարեալ կործանող, այս իշխանութեան իւր պալատին մէկ խորը քաշուկով՝ կը շարունակէ իւր բողոքները ընդդէմ այս ամեն եղբայրութեանց՝ որոց վերայ Լեւոնիստէլ մատն ըլլալը չտեսներ, կը բողոքէ ընդդէմ այս փոփոխութեանց պատճառ և զործադիր լինողաց և վերջապէս դուրս սխալմամբ կը բողոքէ ընդդէմ նոյն իսկ Վ. Ե. ինն Նիքոլայ Վ. Ե. խաղաղութեան. որ զայս ամենայն տնօրինեաց իւր անսխալ իմաստութիւն և իւր անհոգի ողորմութեամբը։

Կըսուի թէ հոգի ծերունի Վ. Քահանայապետը՝ այսպիսի ամենադժուար պարագայից մէջ իւր կենաց վախճանին մօտեցալ՝ գուշակելով, այժմէն նշանաւ կերէ զիւր յաջորդը. թէպէտ ևս օրինաց՝ այս ընտրութիւնը կարգին ժողովոյն կը վերաբերի։ Բայց անսխալութեան կուսակցները միթէ կընան ըսել թէ Պապը այսպիսի տնօրէնութիւն մի ընելով՝ կը սխալի։

Գաղղիոյ գործքերը յաջորդութեամբ կարգադրուելու վերայ են և հասարակապետական կառավարութիւնը՝ ընդ նախագահութեամբ մօտի թիւեր փորձառու և իմաստուն պաշտօնատարին, երթալով կը հաստատուի։ Ազգային երեսփոխանական ժողովոյն անդամաց թիւը ամբողջացունելու համար եղած ընտրութիւնները նպատակաւոր են հասարակապետութեան, վասնզի օրինաւորական՝ այսինքն թագաւորական կուսակցութեանն, ինչպէս նաև կայսերական կուսակցութեանն ոչ ոք ընտրուեցաւ։ Փարիզի մէջ ընտրեալ երեսփոխաններն տասնութից հոգին բարեխառն ուսմակապետական են և հինգ հոգին՝ սաստիկ ուսմակապետական. որոց մէջ կը զգուշանան և կամայէթ թան։ Գաւառացի մէջ ևս թագաւորական և կրեական կուսակցութիւնները յաջորդութիւն մի՛ չունեցան. բոլոր ընտրեալները՝ բաց ի տասը պահպանողական դադափար ունեցող անձանց, կը վերաբերին բարեխառն և սաստիկ ուսմակապետական կուսակցութեանց։

ստիպել, և կամ աղաչել նոյն շնորհը շարունակելու։

Շնորհը միշտ շնորհ է, ըսաւ Պ. Հիւպատոսը, զոր շնորհնկալը միշտ շնորհուն կը թափանձնէ մինչև կարողանալ զայն կրկին ձեռք բերելու, որեւիցէ կերպի։

«Եւրոպայի քաղաքացիական շարժի շնորհնկալը, պատասխանեց Վ. Պատրիարքը, և վաղեմ շնորհը չառաջարկ գործածելով իրեն իրաւունքի տէր կարծելով զինքն՝ պաշտօնական կերպարանք տալ ճշդի, և միանգամայն նոյն շնորհը ընտրել իսկ սեպտակապետութեան արդար իրաւունքին դաշի, այն ատեն զիմից կարելի կըլլայ, Պ. Հիւպատոս, նոյն շնորհը դարձեալ շարունակելու թողարկել և այն ի կորուստ Միաբանութեան արդարեւ արդար սեպտակապետութեան։

«Նա մանաւանդ, արդէն յայտնի կերեի որ՝ զուտ կրօնական եղած խնդրոյն քաղաքականի կերպարանք տալ կերպին. այս խնդիրը բոլորովին կրօնական է, և իմ տրեւութիւնս և բոլոր տրեւութիւնը կրօնական գլուխներուն յանձնած են իրենց կրօնը ազատութիւն պաշտելու. ինչպէս Յիսուս խիստ իրենց կրօնական անսխալ Պապին ունին, նմանապէս ամենայն աղաք, նոյնպէս և Հայոց ազգը ունի կրօնական կառավարութեան գլուխ իր Պապը, այսինքն սուրբ Լեւոնիստէլ սրբազան Վաթիկէի գլուխ ամենայն Հայոց, (բայց ոչ անսխալ) ոյր վասն ի հարկէ իմ կրօնական Պապիս ալ ինձմէն կրօնական հաշիւ կը պահանջէ. և արդէն իսկ ծանուցած էր ինձ (մինչ Հոգի մայր Պապն անսխալութիւնն հաստատելու համար տրեւութեան ժողով կազմելու հրաւեր կը կարդար, և լուրջաբար բոլոր Հայ եկեղեցիացոյց հրաւիրուողներ կը իրար ատեն խորհրդակցելու անոնց զլուսն հետ) թէ ահա հոգի մայր Պապը կաշխատի զինքն անսխալ հրատարակել ինքն սխալական և մահալանցող գլուխ հակառակ հիւսիսին և խոնարհութիւն քարոզող Յիսուսի»

վերջապէս նորընտիր ամեն երեսփոխաններն խոստացան և հրապարակաւ յայտնեցին թէ իրենց գործակցութիւնը պիտի մատուցանեն Վ. Ե. ինն նախագահին։

Գաղղիոյ աղաղակն փոխառութեան յաջորդութիւնը յուսացուածէն շատ ավելի և շատ մեծ եղաւ. որով հետեւ կառավարութիւնը միայն 2000 միլիոն ֆրանք անաշարկեց և հասարակութիւնը յօժարամիտ փութացաւ 4500 միլիոն ֆրանք մատուցանելու. որոցմէ 3, 500 միլիոնը Գաղղիոյ մէջ ստորագրեցաւ։ Այս կարի յոյժ փառաւոր և անակնունելի յաջորդութիւնը անձնութիւն կերպիւ կապացուցանէ զմեծ և սքանչելի հարստութիւնը Գաղղիացի աղաղակն, որ հետզհետէ պատահած իւր ահաղիկ ձախորդութիւններէ ետեւ՝ դարձեալ կը ներկայանայ Լեւոնիստէլ առջև իւր խիստ զարմանալի բոլոր մեծութեամբը։

Գանձային գործոց պաշտօնական երեսփոխանական ժողովոյն մէջ այսպէս խօսեցաւ յիշեալ փոխառութեան խաղաղութիւնը։ «Վ. Ե. թամու մէջ 4500 միլիոն ֆրանք ստորագրեցան. միայն Փարիզից 2500 միլիոն տուին. դաւանները 1000 միլիոնէն ավելի, և քաղաքականները 1000 միլիոնի չափ տուին։ Այս կերպիւ կարողեմք առ դեմանացիս ունեցած մեր ամեն պարագը վճարել առանց սպասելու անոնց պայմանաւորութեան լմբնալը, և աղաչել զգաւունները օտար զօրախմբաց ներկայութեանն»։

Մեծին Բրիտանիոյ կենցաղապէս անձինքն և լրագրիները ոչ առկա անհանգստութիւն կը զգան ուշադրութիւն մատուցանելով Լեւոնիստէլ մէջ տարածուած այն ձայնին, որով կըսուի թէ քաղաքական համաձայնութիւն մի հաստատուելու վերայ է կամ արդէն հաստատուած է ի մէջ Լեւոնիստէլ, Ռուսիոյ և Բրուսիոյ։ Այս համաձայնութիւնը թէպէտ և շատ բուն խիստ հաւանական կերեի, բայց և այնպէս Լեւոնիստէլ իրենց օրագիրը հետեւեալ կերպիւ կը ջանայ ապահովեցնելու զհասարակաց կարծիքը՝ ցուցնելով թէ յիշեալ տէրութիւններէն և ոչ մէկուն օգտիցը ձեռն

ստիպութիւնով ունեւորանական վարդապետութեան զգուշացնէ որեւէ խնդրոյ անտի անսխալութեան, և զգուշացուցնէ զորս ընդ ձեռն ևս, և այլն այլն և այլն։

«Թող իմ կրօնական գլուխ սրբազան Վաթիկէի գլուխ գրած և պատուիրած չըլլայ, և ոչ ալ զգուշացուցած, ևս պարտաւոր չեմ միթէ իմ պարտքս ձանաչել, որ արդէն իսկ իմ պաշտօն ալ է և պարտաւորութիւնս, զգուշանալ յամենայն հալածակ վարդապետութիւնէ, որ ոչ համաձայնին հոգեւոր սրբոյ Աւետարանին. և այս իսկ իմ ուխտս ալ է առաջի անսխալ և անմահին Աստուծոյ և առաջի ամենայն աղաղակ Հայոց. որեւէ զիմից կարեմ և իմ սուրբ ուխտիս հակառակ, իմ կրօնքս նախատող, պաշտող, և իմ սուրբ Եկեղեցւոյս մէջ անգամ իմ սուրբ վեկեղեցիս և աղաք հերձուած և հերետիկոս քարոզող կրօնաւորներուն դարձեալ թողարկել, որ իմ մեծագոր Տէրութեան շնորհիւ ինձ ի ընդ անտի սեպտակապետութեան եղած սուրբ եկեղեցւոյս մէջ այնպէս ոճիւր գործունէ աշայս առջև և ականջս ի վար, միթէ տրդարութիւն չմտայ աշխարհիս վրայ, և միթէ տէր և արեւական շմա՞ց Հայոց ազգին, քաւ լիցի. դեռ իմ մեծագոր Տէրութիւնս կարող և հաստատուն կանգնեալ կայ ամենայն կորոզութեամբ և կարգադրութեամբ զիմ և կարող իսկ է զիմեցի իրաւունքը զրկողին ժանեք ներել թափել, և իւր իսկ սեպտակապետութեան յանձնելով՝ ատել թէ երբ, ազատ պաշտել քու կրօնդ, ոչ ոք կրնայ զքեզ արգիլել կամ անարգել, Եւ զուրք վսեմա՝ Տաւրթ իմ, եթէ չէր կրնար իմ դատս սրտել և զիս այսպէս անիրաւ բռնաբարոյներուն ձեռքէն ազատել, կազմեմ ասացել ինձ, և ևս անձամբ կերթամ կընեկալ յանամ իմ ողորմած և արդարադատ վեհափառ Թագաւորիս, և կըլինողեմ Նորին Վեհափառութեան գոհն. ևս՝ տէրութիւն, տէրման, ևս՝ զաթիլ իմ ֆիւման։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

ՍՈՒՐԲ ՏԵՂԵՍՅ ԽՆԴԻՐԸ
(Շարունակութիւն)։ (1)

Այս կէտերուն վրայ վսեմա. Վ. Ե. փառան և վսեմա. Միւնիսի Էփէնտին բաւական գոհունակութեամբ սկսան խօսիլ Պ. Հիւպատոսին հետ, և իրենց այցելութեան օրը տեսածները համարեալ թէ մի ըստ միմեք պատմեցին, թէ՛ նոյն հաստատութիւնները աչքէ անցնելին, և թէ՛ թանգարանի այցելուաց համար յատկացեալ տուեալին մէջ իրենց վսեմա. անուններն ստորագրելին մէջ բերելով, և այլն, և այլն, և այլն։

Ըսաւ սրբազան Պատրիարքն. «Շատ փոքր բաներ են, Պ. Հիւպատոս, մեր ունեցածները ջերմ տեսածներուն և ունեցածներնու զհետ բազմապիսի. բայց զուրք քանի որ կը բարեհաճիք դաւ, հրամայեք երբոր կը թափաք, մեծ պատիւ կը համարեմ ինձ համար։ Վ. Ե. փառան և Միւնիսի Էփէնտին ըսին. «Եթէ իրէ Էփէնտի, կերեի որ Պ. Հիւպատոսին հետ պատարագելու խնդիրը կամ լուծած էր և կամ զերեւոյցած, քանի որ ըստ ձեր խոստման բաւական երկար տեսութիւն ըրած ըլլալով, ի հարկէ զորքը զերեւոյցած պիտի ըլլար. եթէ այդպէս բան մը եղած է, շատ գոհ պիտի ըլլամք։

«Ինչ թէ միայն չլիւրացաւ, ըսաւ Ս. Պատրիարքն, այլ ևս ավելի անկարելիութեան կերպարանք առաւ իմ յոռաւ ըրեալ հաստատ փաստերովս, զորս Պ. Հիւպատոսին մի ըստ միմեք պատմեցի ամենայն պարտադրելի և վիրայութեամբ. ի հարկէ այսքան իմ բռնաբարեալ իրաւունքները տեսնելէ պիտի, վերստին զիս չպիտի կրնայ

(1) Տես լրագրոյս 902, 903, 904, 906, 907, 909 և 912 քիւրքը։

տու է այսպիսի երբեակ դաշնակցութիւն մը կազմուիւ : «Գերմանիան , կըսէ Սթիւարթը օրապիւր , այս դաշնակցութիւնէն բան մի պիտի չշահի , և այնպիսի պարտաւորութեանց յանձնառու պիտի ըլլայ , որոնք ապագային մէջ առաւելագոյն իւր խորհրդաց գործադրութեանը արդեւ լք քան թէ նպատամատոյց պիտի ըլլան : Ինչպիսիք Սթիւարթը խնդրոյն մէջ իւր դիտարկման բանախօսութեան յաջորդութեամբ կատարելագոյն հասկցաւ թէ դործելու համար լաւագոյն է բարեպատեհ առթիւց սպասել փոխանակ իւր ձեռքը կ'ապելու վտանգաւոր և ամուլ դաշնագրութեամբ : Վերջապէս Աւստրիան այնպիսի դժուար կացութեան և ճգնաժամու մը մէջ կը գտնուի , որ իրեն շատ վտանգաւոր պիտի երևի ինքզինքը յանձնել քաղաքական այնպիսի համաձայնութեանց , որոց ամեն հետեւութեանցը նախատես լինել դժուարին է : Վերջապէս եթէ այս արդեւ ընտրուին վերայ յաւելցնենք թէ յիշեալ տէրութիւնները իրենց քաղաքականութեան փակաւ շատ կէտերուն վրայօք , մանաւանդ բոլորնական խնդրոյն նկատմամբ՝ խիստ տարբեր ակիւններ կը հետեւին , եթէ կընեմք այս ամեն դժուարութիւնները նկատողութեան առնուիմք , յայտնի պիտի տեսնեմք թէ յիշեալ երեք տէրութեանց մէջ դաշնակցութեան մի հաստատութիւնը ամենեւին հաւանական չէ » :

Յիշեալ օրագիրը թէպէտև չուզեր հաւատաւ այս երբեակ դաշնակցութեան հաստատութեանը՝ որ քիչ ասակարև սպառնական կը համարուի Անգլիոյ օգտինը , այսու ամենայնիւ կը տեսնենք թէ Վիենայի , Պէրլինի և Բէրլինի քաղաքական դաշնացի մէջ մեծ գործունէութիւնը բանախօսութիւններ կը լինեն , որոնք անտարակոյս քաղաքային նպատակ մի ունին , որուն վերայ անշուշտ անտարբեր չիրար փնտրելու լինի , ինչպէս նաև Գաղղիան , թէև այս վերջին տէրութիւնը առայժմ ժամանակ չունի այսպիսի քաղաքական եղելու թեանց ուշադրութիւն մատուցանելու :

Դուքի ջրանցքին հիմնադիր մնալու տը Լէսէֆոս՝ որ ի Վիենայ կը գտնուի , ընկալաւ ի ձեռաց օգոստոսի տարեկան լիցենզիոյն իր զինուորը , ի վարձատրութիւն իւր յաւանք ջանքի և յաջողութեան , որով փոխարինական ծովը միաւորեցաւ Վարմի Նոմիւն հետ :

Վեր ազդայնոց և մեր ազատասէր երիտասարդաց զոյուլութեանը համար՝ հարկ կը համարենք թարգմանել և անոնց խորին ուշադրութեանը յանձնել ծայրայեղ ազատութիւն վտանգաւոր սկզբունքը , սկզբունք՝ որոց վերայ հիմնեալ են քոմիւնիսմ և սոսիալիսմ ան-

ուանեալ կուսակցութեանց , ինչպէս նաև Լենինեան սիօնալ կոչուած գործաւորական ընկերութեան վարդապետութիւնները , զորս փարիզի Վաթսին կոչուած և բարեքաղաքար կործանեալ կառավարութիւնը կուգէր ի գործ դնել ի նախատես մարդկութեան և ի լուծումն այժմեան ընկերական կազմութեան :

Համար 1869 հրապարակական մեծ ժողովոյ մը մէջ , որ դուստարեցաւ ի Չէրիքի - Քրոս ի Վիենայ , մասին Վէրլինիէ ղեկավար սոսիալիսթ հետեւեալ կերպիւ բացատրեց յիշեալ վտանգաւոր և Աստուած ընդդէմ վարդապետութիւնները :

«Ուրեմն զՎատուած , ըսել է ճանաչել զմարդն միակ , այսինքն ազատ , և ճշմարիտ վեհապետ իւր քաղցին և իւր ապագային : Ուրեմն զՎատուած՝ կըստանանք զքահանայն , զկրօնն , և կը հաստատենք զմարդն իւր զօրութեանը և իւր ազատութեանը մէջ (Սեմաձայն ծափահարութիւնք) :

«Գերդաստանին կազմութեանը պաշտօն՝ կը մերժեմք զայն մեր ամենայն զօրութեամբը յանուն ազատութեան մարդկային ազդի : Վաշիկի գերդաստանին պատճառաւ է որ կանայք ի գերութեան կը գտնուին և տըղայք անբանութեան մէջ կը մնան : Սինդիկատ տղայք՝ մարդկային ընկերութեանը կը ընդհանրեն և ոչ իրենց ծնողացը , ընկերութեանը կը պատկանի զանոնք կը թելու , մեծցնելու և բաղաքացի ընելու հոգը , իսկ ծնողք կը պարտաւորին միայն դաւան արտադրել :

«Ղգերդաստան ուրեմն զՎատուած , ըսել է մարդոյս անկախութիւնը յօրօրոցէ անտի , և ազատել զկանայս ի գերութեանէ , ուր ձեռքին զնոսաքահանայք և փտած քաղաքակրթութիւն մի : (Խեղցնոր ծափահարութիւնք) :

«Իսկ ի մասին հայրենեաց , կը մերժեմք զայն բոլորովն , վասնզի չեմք կրնար ընդունիլ զգրութիւնը մարդիկ սպաննել տալու յանուն ազգայնութեանց :

«Վաշի գործաւորները , ամեն անիւն՝ այսինքն աղքատ անձինքը եղբարք են , և թշնամին՝ մարդկային ընկերութիւնն է իւր այժմեան կարգաւորութեամբը (Երաժարականութիւնք) :

«Գործաւորք ամեն երկիրներու , արեւմտեալ , արեւելեալ , արեւմտեալ անողորմ ընդդէմ հարուստներու , ընդդէմ կալուածատէրանց և ընդդէմ ամեն կառավարութեանց որ անոնց ստացական իրաւունքը կը պաշտպանեն : Ստացուածքը հասարակաց այսինքն ամենուն է , գործարանները ամենուն են և ամենքն ալ աշխատելու իրաւունք ունին , այս է ահա մեր նպատակը : (Երաժարական կեցցէներ) : Եւ այս նպատակը ի ձեռք բերելու համար բան մի պիտի չխնայեմք , պիտի պատրաստուինք , և պիտի մեռնինք՝ եթէ հարկ ըլլայ ,

ուած է , զարմեալ կը խոստանանք մենք և Պ . Հիւպատոսը՝ որ սաստիկ պատուէր կը արժի ի Վատինաց , որ երբեք նորանոր շարժումներ և սովորութիւններ չընեն , ոչ թէ միայն այս մասին , այլ ձեր բոլոր իրաւանց վրայ երբեք անխափութիւն անգամ չընեն , և եթէ զարմեալ այսպէս շարժումներ ընել սկսին , դուք իրաւունք ունենաք իսկոյն հրեղէն և ոչ երբեք ընդունել , մանաւանդ որ այսրան կաշխատուի , մեր աշխատութիւնն ալ ի գերեւ չըլլայ :

«Նախ իմ վեհապետ Թագաւորն շնորհակալ եմ , և ինձմով բոլոր Հայոց ազգս , ըստ սրբազան Պատրիարքին , որ իւր հպատակ ծառայներուն իրաւանց կարողութեան անոնց բռնաբարութիւնը երբեք չուզեմք՝ հրամայեց թէ Ձեր Վեհապետութեանը և իմ վեհապետ . Սիւնիքի Եփէնտիին հոս իրկուիլը , ոյր վասն Ձեր Վեհապետութեան ևս շնորհակալ եմ :

«Սուրբ քանի որ իմ վեհապետ Թագաւորն իմ կրօնքս ազատ թողած է , և իմ վաշտայնս ինձ յանձնած է իւր բարձր հրովարտակովը՝ գիտութեամբ համայն ազգին Հայոց , իմ կրօնիս վրայ երբեք նախատիւն չեմ կրնար ընդունիլ , և իմ սեպհական վանքից մէջ , յորտես անսխալ և անմահ Աստուծոյ երկիրագոյնեմ և վեհ միայն կը պաշտեմ , չեմ թողոր և ոչ զոր պաշտօն կատարել , որ իմ կրօնքս կը պաշտէ , կը նախատէ , հրապարակական անկէք կը կարգայ , հրեւոյն առող և հրեւոյն անուանելով զայն : Սովորականին զաղով կըսեմ , ես իրաւունք չիւն մալ տէր եմ , կուզեմ կընդունիմ , կուզեմ չեմ ընդունիլ : Դժուար մի է , այսպէս ատեն է ըրած եմ , այսօր չեմ ընել : Աղբիւրութիւն մի է , այսօր կուտամ , վաղը չեմ տար : Ձեր Վեհապետութեան և Պ . Հիւպատոսին ուզած շնորհքը մանաւանդ թէ իմ անձնական սեպհականութիւնս չէ , այլ շնորհք մեծաւոր տէրութեանս

ընդ հովանեալ կարմիր՝ այսինքն արիւնաներկ դրօշակին , որ նշանակն է սոսիալիսմ և Վատին կոչուած ընկերութեանց » :

«Ուրեմն , կըսէ զաղղիւրէն լրագիրը յորմէ քաղցինք և թարգմանեցինք այս կարեւոր յօդուածը , ուրեմն 1869ին Յունիս ամսոյն մէջ , այսինքն ճիշտ երկու տարի յառաջ , յայտնապէս կը քարոզուէր ի Վատին , կատարել ծափահարութեամբ , ինչոր տեղի ունեցաւ փարիզի մէջ , ուր ոչ կարմիր դրօշակը կը պակէր և ոչ Վատին անուանեալ կառավարութիւնը : Եւ փնջեալ այս վտանգաւոր ատենախօսութիւնները լրագրաց մէջ հրատարակուելով և ամեն լեզուաւ թարգմանուելով՝ Լաւրայի գործաւորաց աշաց առջեւ կը ընդունէին , մեք ամենքս՝ ծանրագլուս և ծանրաբարոյ անձինք՝ որ զմեզ խոհեմ և խոհական կը կարծէինք , կը վիճաբանէինք ընդդէմ կամ ի նպատակ պատկան անսխալականութեան » :

Ըհա ծայրայեղ անկախութեան և ազատութեան վարդապետութիւնները , որոց դէմ ամեն պարկեշտ անձինք և ամեն պարկեշտ ընտանիք կը պարտաւորին մարտնչել իրենց ամենայն զօրութեամբը :

ԱԶԳԱՅԻՆ

Ըհա ասիկ Լեզիպոսէն առ մեզ յուղարկուած նամակը . զորմէ յիշատակութիւն ըրած եմք լրագրոյս նախընթաց թուոյն մէջ :

Գահիրէ , 14 Յունիս 1871 :

Յարգոյ խնայիր Արշալուստ ,

Ազգագուտ թերթերնիդ ամեն ուրախառիթ լուրեր յօժարակամ ընդունելու պատրաստ ըլլալուն բնաւ տալակոյս չունենալով՝ հետեւեալ կը խորհեմ ձեզ ի հրատարակութիւն :

Անհրաժեշտ ճշմարտութիւն մ'է թէ՛ ուր որ ջանք ու յարատեւութիւն կը պահպանէ՛ հոն չիւյ յառաջադիմութիւն . զի ջանից ու յարատեւութեան պահպանութեան անշարժութիւն կը ծնի , որ մահաբեր է ազգի մը ապագային : Գերազարար Եգիպտոսացիք , ի բայ առեալ փոքրիկ մաս մը , այն ճշմարտութեան անտեղեկ և ինքնուրոյն երբեք դարուս լոյս ու յառաջադիմութիւն զոչող անողորմելի ձայնին դէմ ակնհայտ զոյած՝ վարժարանիս դարգացման անխղիժ դռներէն զատ՝ անկարելի իսկ համարած էին Գահիրէի Հայ մանկուոյն դաստիարակութիւնը , որով և աշակերտք՝ փոխանակ օրինաւոր վարժարանի՝ դրօսավայր մ'ունէին , ոմանք ալ օրն ի լուսն փողոցէ փողոց կը թափառէին ի ցաւ և ի նախատինա հայութեան : Սակայն ասկէց բաւական ամիսներ

համայն Հայոց ազգին սեպհականութիւնն է . նուառտու տէրութեան շնորհած հրովարտակին համաձայն պահպանող երեսփոխան մի եմ , ուստի չեմ կրնար երբեք այնպէս յայտնի թշնամին դարձեալ իմ տունս հրաւիրել ի ցաւ , ի տրտմութիւն և ի գայթակղութիւն համայն ազգիս և ի նախատինա իմ կրօնքիս :

Այլ դուք վեհապետ Տեալք , հանդերձ Պ . Հիւպատոսով կը խորհրդէք և կը յորդորէք զիս որ՝ զի՛նք իմ ձեր հրամանին և թողաւորեմ . խնդրեմ իմ անձնական ծառայութեան հրամայեցէք պատրաստ եմ կարելի եղածը ընել , թէ իմ անձիս անգամ բացարձակ տէրը ես չեմ այլ իմ համայն ազգս է . վասնզի անոր նուիրած եմ և կեղեցական եղած օրս ի վեր , ուրեմն այսքան պարտաւորութեանց դէմ , ես ինչպէս կրնամ մեղանչել , մանաւանդ թէ նոյն մեղանչելն անգամ իմ ձեռքս չէ :

«Արմիայ այժմ զմեզ վտահայցուցած կէտին պատախանելու որ կըսէք թէ՛ մենք Վատինաց սաստիկ պատուէր կուտամք որ՝ նորանոր սովորութիւններ չհնարեն և ձեր իրաւանց վրայ անխափ անգամ չձգեն և այլն :

«Արմիայ զմեզ Վեհապետութեան անդին խօսքերը , նաև Պ . Հիւպատոսինը , ճշմարիտ կըսէք և այն յօդուած մեզ , զնոյն յանձն կառնուն նաև Պրանչիակեան կրօնաւորք , և ամենայն վտահայցութեամբ խօսք ալ կուտան երբեք չմեղանչել . վասնզի նոցա ընտրութիւնն է վերջին աստիճան զի՛նք , աղաչել , պողաւորել , խոնարհել , ծուր կը կրկնէ ամենայնիւ , մինչև իրենց ուզածը ձեռք բերեն . անկէ յետոյ քիչ մը ատեն ալ ամենայն սիրով կը թափան մինչև վտահայցներն , այլ երբ իրենց գործիքները կարգի կը դնեն և նպատակին հասնելու կէտին կը բերեն , ալ անկէ զի՛ն նոցա բերանը ուրիշ խօսք չը գտնուիր այլ միայն նո՛ , նո՛ , նո՛ : Նո՛ , կըսեն , բէշաւ պէր չեն ըսեր . իմ ազգային իրաւունքս կը խորհուի և

